

Szalkai László magyar glosszái 1490-ből.

Az esztergomi főegyházmegyei könyvtárban őriztetik Szalkai László iskolai kézikönyve, melyet a Kisvárdai János baccalaureus vezetése alatt álló pataki iskolában írt. Szalkai Lászlónak, a Mohácsnál elesett esztergomi érseknek életrajza sokkal ismertebb, mintsem arról itt bővebben szólanunk kellene, tehát áttérhetünk a kézirat rövid ismertetésére.

A negyedrészt papircodex 258 levélre terjed; tartalma a következő: fol. 1—18. De Calendario ecclesiastico a. 1489; fol. 19 üres; fol. 20—23/a. Pro intellectu calendarii; 24—27/a. Epistola Aristotelis de regimine hominis; 28—29/a üres; 30—63 a. De cantu (scala ut re mi fa sol); 64—64/a üres; 65—79. Circa lecturam arboris consanguinitatis; 79/a üres; 80—167. Ecloga Theodoli, (itt vannak a magyar glosszák); 167/a üres; 168—258 Rhetorica Tybini oratoris.

A másoló a 78/a lapon ekként nevezi meg magát: «Per me Laslo-nem de Zalka in patak Rectore Johanne Baccalaureo de Kyswarda protunc existente.» A sorközi magyar glosszák Theodulos Eclogájánál fordulnak elő, erről már Toldy is tesz említést: A magyar nemzeti irodalom története 1862. röviden fölemlítik még Szilády Áron Temesváry Pelbárt élete, továbbá Zolnai Gy.: Nyelvemlékeink a könyvnyomtatásig; az 1882-iki Könyvkiállítási Kalauzban a magyar glosszáriumnak híre sincs. A glosszákat tartalmazó fejezet így végződik: «Anno domini 1490 feria quinta post festum Epiphanie.

In Cancro solis, in tali signo zodiaci — *eghnek tyzen kettöd rezyben, ennek egy yegyben.* (80 a.)

Tilie sub amenitate — *has fanak kyessyge ala.*

Ab athenis, tali ciuitate grecie — *görög orzagnak athenas neü varosabol.*

Buccas — *pophayath.*

5. Per mille foramina vocum — *zoknach ezer lychan.*

Ad fontem iuxta — *kuřhfű melleth.* (82.)

2. A középkori magyar nyelvben mindig csak hásfa található.

- Cytharam percussit, citarizauit — *kynthornala*.
 Modulantis carmina plectri — *ydeszaw kyntornanak zawayth*.
 Felle, iracundia doloris — *banathnach myrghewel*. (82 a.)
10. Littoris alterius ab aggere — *az mas parthnach magassagarul*.
 Certare, disputare — *vetekedni*.
 Tuum cedet in vsum, in tuam fruicionem — *the yletedre*.
 Legem coeamus in equam — *egybezerkezzwnk*.
 Adeo — *ennyre*. (83 a.)
15. Quam, quantum — *menyre*.
 Testis sedulus, approbatus — *yeles thanw*.
 Sententia veri, sensus veritatis — *ygassagnak ertelme*.
 Adaquare, potare — *megh ytathni*.
 Releuare, tollere — *El venni vagy megh segytheni*.
20. Tua seria, sonosas sermones — *te terleyteth bezydedeth*. (84.)
 Sequenti studio — *vtolso vetelkedessel*. (84 a.)
 Tetras Pythagore — *ez pitagoras mesternech nygyzamw verse*.
 Cretheis ab horis, a finibus — *Cretha new orzagnach tartomanya-*
bol. (85.)
 Aurea secula — *aranyas vilagath*.
25. Auo — *ösinech*.
 Coniuge suadente, consulente — *felesyge intysiucl*. (86.)
 Donec — *mighnem*.
 Venenum mortis — *kesev halalnach venerechit*.
 Illatis crudeliter armis — *kemen fegyverecheth alkotwan*. (87.)
30. Discolor mundo successit ymago — *ez vylag nagh külvmb kü-*
lvmb zerzethi.
 Exulat, exilium patitur — *ydeghen helyen nyawalg*.
 Temeremur — *vakmeröködninch*. (87 a.)
 Stipite pomi eterni — *örök almanak töwewel*.
 Egregio citropi — *valasztoth citropus new orzag kyralanak*. (88 a.)
35. Causa litandi, sarcificandi, offerendi — *aldozathnak ocha*.
 Bouis viscera — *ekernech belyth*.
 De semine frugum — *gabonanak maghabol*. (89.)
 Inuasit, iniuit — *bemyne*. (90.)
 Hospes — *vendegh*.
40. Corpus hominis — *emberi testeth*.
 Os hominis — *embernek zayath*.
 Seuit, furit — *kemenkedek*.
 Ultra iudicis aduentum secundum — *byronak massod yóvissire*.
 (90 a.)
 Ab oceano, a magno mari — *napnycgath felöl valo tengherből*. (91.)
45. Dewcalione excepto — *ez yly new embertül el valua*. (91 a.)

12. Az élet szó itteni értelmére lásd NySz.

13. Egybe-szerkezni l. NySz.

20. Törlejtteni l. NySz.

26. Intés itteni értelmét l. NySz.

28. Venerék l. NySz., továbbá Beszt. és Schl. szójegyzékek.

30. Szerzet itteni értelmét l. NySz.

45. Elválva=kivéve, kivételével l. NySz.

- Abissi, profundi maris — *thengernek mylsighyth.*
 Octauum noe — *Noeth nyolczad magaval.*
 In partibus arche — *az archanak egy zegeletiben.*
 Visibus humanis — *embereknech latasara.* (92.)
50. Possedit, habuit — *byrth.* (92 a.)
 Fulmine — *menétysvel.* (94.)
 In antrum — *barlangiaba.*
 Posteritas — *maradeka.* (94 a.)
 Vrbus — *ekezarw.*
55. Excitat, prouocat — *rezzezthi.*
 Nomen — *az new.*
 Herilis, nobilis — *nemes firphy.* (95 a.)
 Lactat — *emlety.*
 Aptatis, dispartis — *alkatoth.* (96 a.)
60. Liquidus, humidus — *lagy.*
 Brumales arctos, alio nomine vrsa — *ysak fele valo hulgh heyekre.*
 Non est motus, turbatus — *nem remelteteth.* (97.)
 Aries — *őró chos.* (97 a.)
 Rigat — *vizezy.* (98 a.)
65. Ore supino, incuruato — *zaya fel emelwyn.*
 Ceu — *olyha.*
 In Salis effigiem — *so kípbelly ozloppa.* (99.)
 Commissa ducis furiosi — *haragos feyedelemnek tytemynyth.*
 (100 a.)
 Acuunt — *eleseytich.*
70. Congressus, conflictum faciens — *vetekedvin viuan kűzödwin.*
 Luctamine, certamine — *kűsedyswel.*
 Nervos — *ynayth.*
 Amisit — *el vezethe.*
 Femoris, lumborum — *agychanak.*
75. Successio tota, tota posteritas — *yacobnak nemzetynek minden maradica.*
 Nouerca — *mostoha.*
 Discerptus, laceratus — *vetteteth.* (101 a.)
 Bigis phocas balenas agitantibus — *tengeri cethalachnak zórnyű zőnghyzytűl.*
 Sic dictus — *ez ily neve.*
80. Dominium tocius egipti — *egiptomnak mynden nemű vrasaga.*
 (102.)
 Literas latinas — *dyaki bótóketh.* (104.)
 Fato (euento) mersit fortuna sinistro — *gonoz zerencze törtynethywel.*
 Magicas artes, sortilegas — *varazrul valo őrdőghy tudomanyocath.* (104 a.)

55. és 58. L. NySz.

61. A csillagot jelentő húgy szó csak itt fordul elő *l* betűvel; ezt az alakot Budenz is gyanította.

62., 66., 70., 71. L. NySz.

83. A varázs főnév a NySz.-ban nem fordul elő, hanem csak származékai: varázsol, varázsos.

- Omnis regio circumflua nylo — *nylus kernyel valo minden neme vydik*
85. Submersit — *el merithe.*
Mare rubrum — *weres tenger.*
Jouis calidas medullas — *Jouis new istennek gheryedethes belendessyghyth.* (106.)
Amictum — *öltözethith.*
Conflauerat, formauerat — *egybe eresztette vala.* (106 a.)
90. Insanit — *bolondozik.*
Post quam — *mynek vtanna.*
Pontificalis infula — *pyspeky myltosagh.*
Iure perhenni, perpetua possessione — *örök byrodalomnak terwynnywel.*
Vxoris tue stimulos, incitaciones — *felesyged intysit hadba valo kyztetisith.* (107.)
95. Fata (mors) chore miseris, infelicis — *bodogtalan korenak halala* (107 a.)
Monet — *ymtnek.*
Ventilant, stimulat — *bogarostattya.* (108 a.)
Offensus — *bantatototh.* (109.)
Vrgat — *kyselethi.*
100. Laxatur, reseratur — *megh nylik.*
Animalis — *bestye.*
Noctis opem placide — *kellemethes ynek mvelkedetith.* (110.)
Candida phebe, splendida luna — *fenes hold.*
Indignante (nolente) nouerca — *mostoha anya nem akarwan.*
105. Victrici bello — *gőzedelmez hadban.*
Deficeret, cessaret — *meg swnnek.*
Defixus — *indulatlan.* (110 b.)
Que — *menyk.*
Sancte fidei sunt premia — *sent hwthnek jutalmi.*
110. Pompam — *gegem.*
Neruorum vincula — *ymban fonth kőteleketh.* (111 a.)
Numina mille diuum, potestates mille deorum — *isteneknek ezer sok hatalma.* (112 a.)
Par idemque, equalis — *egy allat.* (113.)
Contenderunt — *vetekettek űgekeztek.*
115. Demissis frondibus, ramis — *agak ala haytogathwan.*
Frondes siluestres — *erdei agak.*
Modulantes carminis odas — *yneknek ydessiget.*
Motis illis — *azok megh remőlwen.*
Regnum acherontis — *pokolbeli folyo vizeknek wrasagith.*

87. L. NySz., továbbá Schl. szójegyzék.

96. L. NySz.

97. NySz. és Tsz. bogároztat.

99. Kíszeléti, kénszeríti l. NySz.

107. L. NySz.

113. NySz.-ban csak egyállatúság ismeretes.

118. L. NySz.

120. *Condicione graui, premissione difficili — nezes ketel alath.*
Reddi, restitui — meghaddj.
Vexaret — bantana.
Studium, officium — tizte.
Successit — kővethkezek.
125. *Ceptro, regali dignitate — kyraly felsygyhe.*
Herbarum sucos, radicum medicalium virtutes, virtus herbarum
dicitur sucus — Fű gókereknek yosagith (113 a.)
Tractans, agitans — serezwen.
Cillenius, mercurius — mercurius neű isten fya.
Dominus deus mercatorum — kalmaroknac ystene vra.
130. *Exhortes luce, vita — meh holtakoth.*
Renouauit — hoza. (114.)
Arte potens (peritus) tali — twdo yly orwossagnak twdomanyaban.
Fateri, dicere — mondam.
Filium concubine Jouis — Jupiter aqyasanak fyat.
135. *Preditus, ditatus — beueltetett.*
Menia templorum — tornacyat.
Confectus, ditatus — kazdagultatot.
Quateret, produceret, — nemzene teremtene. (114 a.)
Racemos — magocoth.
140. *Serpente ministro — kygyok solgalatya myath.*
Specie ariste — gabona vetyzyt, vetemynnek zeryt.
Madidus stillaret vt ymber — nedwessegh harmath ess. (115.)
Gorgonis effigie — ez yly neű lean tekentheze myath.
Virum suum — wrat.
145. *Thalamis, lectis — agyakval.*
Superbiendo — kewylsegwel serezwen. (116 a.)
Ornatus, pomposus — ykes.
Augendo — eregythwyn.
Tam diu — yl socca enmyghlen.
150. *Mennonis annua festa — ky mennon neű ennebnak estendokynt*
valo halala napyat.
Rigat — meghnedweseythy.
Promeruisse, optinuisse, — yrdemleny nyerni.
Cursus sol retroflexit, retrocessit — nap ű termyseth serint valo
folyasath megh uona hatra folya myne.
Velox — gyors.
155. *Excedit, superat — feluel mucl. (117.)*
Primus — eleztyb.
Agones, certamina — vetekediseketh hyw jatikochoth.
Instituit — serze.
Sub vertice montis Olimpi — olympos hegynek magassaga alath.
160. *Aurea laurea corona — aranyas borostyan corona.*

120. Nezes = nehezes, valamint nezek = nehezék, nezkes = nehézkes;
 lásd Schl. Szój. és NySz. — Kötél = föltétel l. NySz.

126. Jóság értelmét l. NySz.

156. L. NySz.

- Obnubit, obtegit — *befede*.
 Ducit, portat — *vizi*.
 Pompa, superbia — *kewylsygh*.
 Confusio, derisio — *zemyrem mewetsygh*.
165. Fons, origo — *kezdeh*. (117 a.)
 Detestatur — *sydalmazzac*.
 Nobile pascha, excellens dies festus Judeorum — *zydoknak nemez űdnepe*.
 Vesper, scilicet stella — *esti hwyg*. (119.)
 Visibus (mentibus) humanis — *embery elmek latasyra*. (119 a.)
170. Christiane doctrine — *kerestyen niphneec tanusaga*.
 Tunc — *accoron*.
 Pluuiam stillauit aureum, aquas pluuiiales stillare fecit — *viz serinth valo aranyath boczata*.
 Ex humero trime, dyane — *ez ily istennek callasabol*. (121.)
 Spicula, tela, sagitte, questiones — *ezer kerdysek*.
175. Neruis, articulis — *thagokwal*.
 Nyobe vindictam, vleio — *nyobe azzonnak bossvallasa*.
 Longi temporis etas — *hozv ydenek kora*.
 Subegit, sabiugauit — *meghgyeze*.
 Aera — *eghet*. (122 a.)
180. Fedent, inficiant — *ferteztessenek*.
 Istinc, iam in isto loco — *mosth ynnen*.
 Convicia, vituperia — *te sydalmassagyd*.
 Expauit, timuit — *fylthe*.
 Insignis vidue vesano captus amore — *nemes űzwegy assonnak balgatagsagos zerelmywel*.
185. Assiri populi — *assyryay nepek*.
 Ardet, ardentem amat — *geryedetesth kywanya*. (124.)
 Torquebat — *furdogalya vala gyetry vala*.
 Purpureo, aureo — *aranyas*.
 Veterem — *ű wym*.
190. Spoliauit — *megh foztha*.
 Crine — *hayatwl*.
 Contempta, spreta — *megh vtaltatoth*.
 Viro — *ű firynek*.
 Capit, scilla accipit — *wywe*.
195. Rostro — *madary orrawal ayakaval*.
 Vexat — *haborgatya*.
 Ipsius Mynos vnguibus — *Mynos kyrainak korme altal*.
 Őh nagy Isten.
- Offensum — *bantottat*. (124 a.)
200. Coniugis tumido sermone — *felesyghenek vtalatos bezydewel*.
 Tyrannum regem Aswerum Persidis et medie — *ez yly videkeknek asveros neű kyrallyat*.

164., 167. és 168. L. NySz.

186. L. NySz.

198. Főlkialtás, a minőt igen gyakran találunk a középkori codex-íróknál.

- Species (pulcritudo) virginis hester — *hesternek sypsyghe.*
 Commouit — *yndoyta.*
 In solio illius regine — *Ez gly kyralne sekybe.*
205. Captina — *fogattatot.*
 Silue — *erdők.*
 Prata — *rytek.*
 Virent, virescunt — *zöldelnek.*
 Frudent, ramescunt — *meghagasulnak.*
210. Rident, redolent — *vyragoznak.*
 Musas, tales mulieres — *Ez gly vers zeerzõ assonyokath.*
 Deos florum — *vyragoknak ystenyth.*
 Precipue, principaliter — *yelennen.*
 Curant, curam habent — *zorgalmatossagok wayyon, zorgalmatos-
 sagval zereznek.*
215. Loca viridea — *kyes helyekrõl.*
 In distichii serie, in ordine duorum vers — *keth samv versnek
 serybe.*
 Talis poeta — *gly vers zerzõ.*
 Restat, sequitur — *mi lezey. (125 a.)*
 Sponte sua — *tulaydon valo akaratyok serynt.*
220. Boues et alia pecora — *czordak.*
 Ad stabula — *aklocba.*
 Vesper, stella vespertina — *esty czyllagh.*
 Ab vimo — *az sylphatwl.*
 Insidiabitur — *ellenkedyk.*
225. Terret, formidare facit — *rezzezt. (126.)*
 Ad ouile — *aklochba.*
 Cornibus elatis — *fel magastatoth saruatoccal.*
 Mea cura, sollicitudine — *en sorgalmatossaghomyat.*
 Percutite — *veryetek.*
230. Protrahe — *hozzoyczad.*
 Pergentibus — *yaroknak.*
 Illius stelle visio — *ez gly czyllagh nyzyse.*
 Putredo — *rothadas.*
 Pratis arentibus ymber — *harmath assu rythy vyragoknak. (126 a.)*
235. Mandragore — *ez gly new fívek.*
 Sterili — *meddõ.*
 Agricole — *munkas embernek.*
 Precellit, dulcius est — *ydesb. (127.)*
 Zodiaci loca, illius, circuli situs — *menmyey kereksignek helyth.*
240. Magna congregacio deorum — *nagy soksagnak ystene.*
 Stertunt — *hartyagnak.*
 Potaciones illius fluuii infernalis — *pokolbeli folyo vizeknek to-
 lyasath italit.*

203. Indítá.

213. L. NySz.

255. L. fõntebb 55. sz. továbbá NySz.

230. Hossztsad.

- Preualet, victoriam habeat — *mech hatalmazandich.* (128 a.)
 Calcantis more — *kalcans poeta kyppen.*
 245. Vesperus — *esti csillag.*
 Manes, spiritus inferiores — *czaykatachat.* (129 a.)
 Frigus opacum, latens — *feld ala vetteteth.*
 Predia, terrarum possessio — *telech.* (139.)
 Non debes periclitari, viciari, confundi, perire — *gyalazattnod*
 (142 a.)
 250. Misera — *gyarlo.*
 Ordine fedo, — *yktelen undok serwel.*

Betűrendes jegyzéke

az alakjukra vagy értelmükre nézve elavult szónak.

Akkoron 171.	húgy 61, 168.	mevetség 164.
állat 113.	Indulatlan 107.	művelkedet 102.
Balgatagságos 184.	int 96.	Nehezes 120.
beléndesség 87.	intés 26, 94.	nemes 167.
bestye 101.	Jelennen 213.	nemzet 75.
bogároztat 97.	jeles 16.	Olyha 66.
bővül 135.	jóság 126.	öregít 148.
Csajkatak? 246.	Keménykedik 42.	Rémül 62.
Egybeereszt 89.	készít 99.	rezzeszt 55, 225.
egybeszerkezik 13.	készítés 94.	Szemérem 164.
ellenkedik 224.	kiesség 2.	szer 141.
élet 12.	kintorna 8.	szerez 127, 157.
előst 156.	kintornál 7.	szerezet 30.
elválva 45.	környül 84.	szidalmasság 182.
emlet 58.	kötél 120.	Tanúság 170.
ennyiglen 149.	kütfő 6.	tekintés 143.
es 142.	küszödés 71.	tétemény 68.
Folyik 153.	küszödik 70.	törlejt 20.
fölmagaszt 227.	Más 10.	tudó 132.
Gazdagul 137.	megágasul 209.	Uraság 80, 119.
gerjedetes 87, 186.	meghatalmazik 243.	ünnep, 150, 167.
gyaláz 249.	megrémül 118.	Venerék 28.
Had 94, 105.	megvon 153.	vet 247.
hársfa 2.	mennyütés 51.	vizez 64.

SZAMOTA ISTVÁN.

243. L. NySz,

246. Eddig ismeretlen és megfejtetlen szó.